

Crimean Tatar Riddles / Collected and edited by Sheyket Asanov and Ablaziz Veliev. - Tashkent, 1988.- 136 p.

Edited for «Qypchaq» site by Julia Kaidalova and Alexander Garkavets. August, 2002.

Тапмаджалар / Топлагъанлар, ишлеген ве тертип эткенлер: Шевкет Асанов, Аблязиз Велиев. Рессам Зарема Трасинова.— Ташкент: Эдебият ве санъат нешрияты, 1988.— 136 б.

Подготовили для Web-сайта «Кыпчак» Юлия Кайдалова и Александр Гаркавец.

[Шевкет Асанов, Аблязиз Велиев. Кърымтатар халкъ тапмаджалары акъкъында](#)

Ер ве кок

Табиат адиселери

Инсан ве онынъ мүчелери

Айванлар

Къушлар

Боджеклер, къртлар

Терек ве мейвалар

Себзе ве къавун-къарпыз

Захире ве башкѣа осюмликлер

Аш-емеклер

Урба ве ильванлар

Эв ве эв эшьялары

Эмек алетлери

Ат-араба алетлери, ёл. Атеш, тютюн, куль

Китап, кягъыт, язы

Эсап тапмаджалары

Чалгъы алетлери

Техника

Силя

Тапмаджалы чынълар

Чешит тюрлю тапмаджалар

Дугъат

КЪРЫМТАТАР ХАЛКЪ ТАПМАДЖАЛАРЫ АКЪКЪЫНДА

Шевкет Асанов, Аблязиз Велиев

Тапмаджалар – халкь агъыз яратыджылыгынынъ энъ къадимий, энъ кутлевиий ве энъ кениш таркъалган жанрларындан биридир. Оларнынъ яратылувы адамларнынъ эмек фаалитетинен, омюрдеки тюрлю вакъияларнен, джемиетнинъ инкишафындаки чешит тарихий баскъычларда пейда олган урф-адетлеринен, анъанелеринен, теджрибесинен, тышонджелери ве дюньябакъшынен багълыдыр. Эвель заманларда тапмаджалар инсансы сарып алган мунт ве табиятнынъ тюрлю адиселери акъкъындаки тышонджелерининъ бедий ифадеси оларакъ мейданга кельгенлер. Ер ве кок, кунеш ве ай, йылдызлар ве йылнынъ мевсимлери, гедже ве куньдюз, кок гудюрдиси ве ашын, къяр ве ягъмур, дагъ ве орманлар, денъыз ве озенлер, уджсыз-буджакъсыз чёллер, айванлар ве осомликлер адеми, эв эшьялары, эмек алетлери ве саирелер акъкъында коллектив иджатнынъ махсулы олып уйдурылган тапмаджалар несильден-несильге кечип, буюк ве кучюкке аят, табият сырлары акъкъында тышонмекки огретип кельгелеринен буюк эмиетке маликлер. Бунынънен берабер тапмаджалар халкь поэзиясынынъ бир шекили оларакъ къадимий девирлерден бизим кунлерге къадар сёлзлер, ибарелер, чешит мана ве анъламларнынъ хазинесидирлер. Шунунъ ичюн тапмаджаларнынъ огренюв элябиятнаслар, тильшнаслар, тарихчы ве этнографлар ичюн меракълы ве зенгин материал бере.

Тапмаджа озонинг бедий хусусиети, айтылувы ве вазифесинен халкъ агъыз яратыджылыгынынъ башкъа жанрларындан фаркъ эте. Тапмаджа – о я да бу предметнинъ яхут адисенинъ, чокъусы алларда, суаль шекилинде берилген кыска кинаели тасвиридри. Яни, башкъаджа айткъанда, тапмаджа – джевабы тюшюнилип тапылмасы керек олгъан кинаели (метафоралы) суальдир. Лякин о адий кинаели суаль дегиль де, къурназлыкънен уйдурылгъан суальдир. Меселя:

Чёкючи ёкъ, мыхы ёкъ,
Бир геджеде копюр ясар.
(Аяз)

не олгъаны бизни тааджипландире. Я да:

Бир бардагъым бар.

Эки тюрлю суву бар:

Бири сары, бири беяз,

Салласанъ да, къарышмаз.

(Йымырта)

не олгъаныны бирден тасавүр этмек кыйын.

Кырымтатар тапмаджалары арасында чешит сойлары бар. Кинаесиз (метафорасыз) тапмаджалар да расткелелер. Олар, адети узьре, догърудан-догъру суаль шекилинде айтылалар. Бунъа эсап тапмаджаларыны мисаль этип косътермек мумкюн. Меселя:

Эки секиз, бир докъуз,
Учъ йигирми ве бир отуз.
Бу къач этер?
Тапынъыз!
(Юз он беш)

Тапмаджаларда суаль тарзында айтылган фикирлер белли бир бедийи шекильге тюшелер. Олар тыпкыы аталар сёзлери киби кыыска, лаконик, тесирчен шекильде яратылалар. Тапмаджанын суаль ве джевабыны ички мантыкый кыяслав идаре эте.

Сапы онынъ кумюштир,
Ал бойнунъа илиштир.
Меним санъа сёйлегеним
Япракъсыз бир емиштир.
(Мантар).

Эвель заманларда тюркий халкъларнынъ поэтик иджадында къаршылыкълы, яни эки адамнынъ къаршы-къаршыгъа отуруп, озъ-ара суаль берип джевап къайтарув шеклиинде тизильген тапмаджалар пек мот олгъан. Бойле вакъытта тапмаджанынъ суалини де, джевабыни да шиирнен айтмакъ шарт этип къолгъан. О, кърымтатар тапмаджаларына да аитир. Бизде онъа тапмаджалы чынълар дениле ве о, халкъымыз арасында пек кениш таркъалгъан. Тойларда, джыйынларда сёз усталары тапмаджалы чына айтышкыанлар. Меселя:

Суаль:
Аякъ беттен сув ичер, баштан кѳозлар,
Маналы чынъ айттайым, тапынъыз, кѳызлар.

Джевабы:
Агъув дерлер, зеэр дерлер, бибер дерлер,
Аягъындан сүв ичкен *ашлыкъ* дерлер.

Эзель-эзельден тапмаджалар джемиет оморинде муим роль ойнагъанлар. Онъа тек эглендже оларакъ дегиль де, инсаннынъ акъыл-идакини, зеинини, ферасетинини сынамакъ, онынъ шахсий сифатларына къыймет кесмек ичюн керек олса, тапмаджа айтып, джевабыны сорамакъ адети олгъан. Бойле вакъытта тапмаджанынъ джевабыны тапкъан адам макъталгъан, тапып оламагъанны иссе кульгенлер, я да тапмаджаны айтаткъанда энди онынъ манасыны тапмайджакъ адам тенбиеленген. Меселе:

Ашагъы бакъып осе,
Оны бильмеген косе.
(Сакъал).

Анавы эвде бир чельтек,
Мынавы эвде бир чельтек,
Буны бильмеген зыр тентек.
(Пенджере).

Юкьарыда къайд этип кечкенимиз киби, тапмаджаларда чокъусы алларда табият адиселери, айванлар, осяумликлер, турмуш адиселери акъкъында сёз юрсетиле. Базы тапмаджаларда тасвирленмекте олгъан манзара я да адисе бир-де-бир адамнынъ аднынен багъланып айтыла. Бу адларнынъ турмуштаки конкрет адамларнен ич бир тюрюлю алып-береджеги ёкъ. Тапмаджада шу аднынъ сечип алынувы тексттеки сатырларны къафиелештирмек, сёзлерде аенкъешлик догъурмакъ ичюн япыла.

Меселя:

Бир сюрю кьой сувгъа кетти,
Сулейман батыр артындан етти.
(Уфакъ аш ве кевгир).

Кино, радио, телевизор деген шейлер олмагъан эвельки девирде, иштен сонъ раатлыкъ вакъытларында тапмаджа айтув файдалы ве меракълы бир эглендже олгъан. Бойле вакъытта сёйлейиджи тапмаджаларда шейлернинъ бир сыра аляметлерини гизли суретте берген, буларгъа бакъып, шейлернинъ сакълы манасыны тапмакъ керек олгъан. Мына шойле бир тапмаджагъа дикъкъат этингиз:

Ер астында джийрен ат,
Атнынъ териси еди къат,
Соярсынъ да ашарсынъ,
Ашагъанда агъларсынъ.

Эбет де, эр кес: «Согъан», – деп джевап берир.

Тапмажда, дикъкъат этсенъиз, соғаннынъ бир сыра хусусиетлери берилген. Соған ерден чыкъарыла, онынъ къабугъы кызыл, даа догърусы джйрен тюстедир. Бири-бири артындан онынъ индже, къуру къабукълары я да териси артлана. Сонъ, ашагъанда, онынъ кескин къокъусы козден яш чыкъара.

Я да шу ашагъыдаки тапмаджагъа дикъкъат этинъиз:

Эленъ, эленъ, эленъ этер,
Эки этегини къакъып кетер.
Къабурчакъкъа тийип кетер,
Къакъ сувуны ичип кетер.

Бу – «Кобелек».

Ne ичюн: «Эки этегини кыакъып кетер»,– дейлер? Кобелек антери киймез. Тапмаджада: «Эки этегини кыакъып кетер»,– дегенде, кобелек кыанатларыны де ачып, де топлап, учып кетер, деп аныламакы керек. Бундан да гыйры кобелек ерде кыакъ суву корысе, эгилип ичип кетер. Иште, тапылмасы керек олгъан шейнинъ башта бойле хусусиетлерине айрыджа дикъкъат этмек талап олунa.

Халкымызда: «Земанесине коре кеманеси», – деген аталар сёзү бар. Эр бир девирде о заманнын омюрини акс эттирген эсерлер догъа. Тапмаджалар да бундан истисна дегил. Сёзюмизнин исбаты оларакъ, китапкъа сонъки вакъытта яратылгъан земаане тапмаджаларындан да нумюнелер кирсеттик. «Чешит тюрюлү тапмаджалар» деген болюкте *космик гeми, радио, телевизор, телефон, магнитофон, табиий газ* киби шейлернен багълы тапмаджаларны расткетирмек мумкюн. Бу тапмаджалар да эвельки тапмаджалар усулында уйдурылгъан. Демек, бу жанрда да эски аныане девам этмекте.

Тапмаджа эски жанр олса да, лякин онынъ язма асабалыгы аз сакълангъан. Кърымтатар фольклорында энъ аз топлангъан ве нешир этильгени – тапмаджалардыр.

Улу Октябрь социалист революциясына қъадар қърымтатар тапмаджалары топланып, бир тертипке кетирилип нешир этильмеди. Айры газета ве журналларда, рус алим-фольклорджылары, сеятчыларынын китапларында бу жанрдан айры нумонелер дердж олунды.

Меселя, В. Х. Кондракининъ 1875 сенеси чыкъкъан «Кърымнынъ универсаль тасвири», академик В. В. Радловнынъ 1896 сенеси басылып чыкъкъан «Шималий тюрк къабилелерининъ халкъ эдебияты нумонелери» адлы китапларында кърымтатар тапмаджаларыны расткетирмек мумкюн.

Айтып кечильген китаплар арасында В. В. Радловнынъ эсери дикъкъаткъа ляйыкъ. Онынъ «Шималий тюрк къабилелерининъ халкъ эдебияты нумонелери» адлы он томлы салмакълы ишининъ единджи томында 200 тапмаджанынъ рус алфавитинде кърымтатарджа тексти бериле. Китаптаки дигер фольклор материалларынен берабер ильмий эсаста топлангъан тапмаджалар кърымтатар тапмаджаларынынъ айры жанр олып яшап кельгени акъкъында толу тасавур догъуралар. Текстлернинъ янында эр бир тапмаджанынъ татар тилинде джевабы бериле. Амма китаптаки тапмаджалар классификация этильмегенлер.

Бундан гъайры, кърымтатар тапмаджаларынынъ нумонелери бир сыра дигер неширлерде басылгъан олса да, оларнынъ ильмий джеэттен къыймети буюк дегил, чюнки олар башкъа тильге терджиме этип берильгенлер.

Кърымтатар тапмаджалары тек совет девиринде системалы суретте огрилип башланды ве бу саада белли бир ишлер япылды. 1926 сенеси В. И. Филоненко «Кърымтатар тапмаджалары» джыйынтыгъыны нешир эттирди. Рус алфавитинде чыкъкъан бу джыйынтыкъкъа 131 тапмаджа кирсетильген. Олар рус тилине де терджиме этильгенлер. Къыска кириш сёзюнде тертип этиджи кърымтатар тапмаджаларында халкънынъ дюньябакъшы, турмушы, эр кунки эв ишлеринде къулангъан кедик-алетлери акс олунгъаныны айта ве тапмаджаларны язып алгъан районларнынъ, койлернинъ тиль хусусиетлерини сакълап къалмагъа тырышкъаныны къайд этерек, оларны экиге – ялы бою ве чёль, яни ногъай тапмаджаларына боле. Джыйынтыкъта базы бир тапмаджалар ве сёзлернинъ маналары анълатылды.

1937 сенеси А. С. Пушкин адына Кърым тиль ве эдебият ильмий-теджикъат институты балалар ичюн махсус тапмаджалар джыйынтыгъы нешир этти. Бу китапкъа кирген 108 тапмаджа он болюкке болюне, амма олар классификация этильмейлер. Бунъа бакъмадан онда тапмаджаларны ильк кере аз-чокъ бир системанен топламагъа аркет этильген. 1941 сенеси бу джыйынтыкъ бираз тюзетилип ве кенишлетилип, экинджи кере чыкъарылды. Экинджи неширине 185 тапмаджа кирсетильген.

Улу Ватан дженкиден сонъ кърымтатар тапмаджаларындан нумонелер «Ленин байрагъы» газетасынынъ саифелеринде, мектеплер ве алий окъув юртлары ичюн чыкъарылгъан дерсликлерде басылып тургъан олса да, айры китап оларакъ нешир этильмеди.

Элингиздеки кърымтатар тапмаджалары джыйынтыгъы эм колем, эм тертип этилюви джеэттинден эвель нешир этильген джыйынтыкълардан фаркъ эте. Бу китапкъа кирсетильген 650-ге якъын тапмаджа мевзулар боюнджа шартлы оларакъ 12 болюкке айырылып, тапмаджаларнынъ биринджи сёзюне коре кърымтатар алфавити тертибинде ерлештирилди.

Джыйынтыкъкъа кирген тапмаджалар тертип этиджилер тарафындан чокъ йыллар девамында эсасен эсли-башлы адамлардан – татаросманлы Айше Аметова, Магъбубе Мамутова ве Фатиме Джеппарова, багъатырлы Бесибе Арифова ве Зульфия Къуртумерова, отузлы Шефикъа Усеинова, Афифе Велиева, озенбашлы Салье Джеппарова ве Сеит-Абла Асанов, корбекли апте-къардаш Эмине, Айше, Назифе Баличлер, къутлакълы Абдураман Бекировдан язылып алынгъан ве «Ленин байрагъы» газетасында басылгъан материаллардан сечип алынды.

Джыйынтыкъ кениш окъуйджылар кутълесине къарарлаштырылгъаныны козь огюне алып, тапмаджалар тилиндеки базы бир шиве хусусиетлери эдебий тилимизге уйгунлаштырылып берилди.

Тапмаджаларны мектеп талелелери де авесликнен окъуйджакъларыны козь огюне алып, балаларгъа анъламасы къыйын олур деп сайылгъан базы бир сёзлернинъ лугъаты берилди.

Тертип этиджиелер.

ЕР ВЕ КОК

Акъ сандыгъым ачылды,
Ичинден нурлар сачылды.
(*Кунеш*)

Акъа бере – ич битмей,
Кете бере – ёл битмей.
(*Озен*)

Акъа, десенгиз, акъмай,
Бата, десенгиз, батмай.
(*Котюк*)

Акъшам кетер,
Саба келир.
(*Кунеш*)

Акъшам олса, корюнир,
Саба олса, джоюлыр.
(*Ай*)

Акъшам олса, сачыла,
Куньдюз олса, ачыла.
(*Йылдызлар*)

Аламан аякъ,
Алтын таякъ,
Джувурсанъ, етмез,
Ялынаякъ.
(*Кольге*)

Алма берсем, алмаз,
Озо артымдан къалмаз.
(*Кольге*)

Ат берейим, тон берейим,
Бар, тут, кетир – корейим.
(*Кольге*)

Аткъа минер, джаны ёкъ,

Язын, күзюн,

ТАБИАТ АДИСЕЛЕРИ

Козю ёкъ – агълай,
Дудагъы ёкъ – куле,
Агъызы ёкъ – йырлай,
Озю бир ерде турмай.
(Булут)

Кокте кезе,
Электен сюзе.
(Ягъмурлы булут)

Къанатсыз, уча,
Къапыны ача.
(Ель)

Къара огюзиниъ изи ёкъ,
Къармаласанъ – озю ёкъ.
(Къаранлыкъ гедже)

Къара огюзиниъ озю бар,
Къармаласанъ, козю бар,
Козюнь ачып къарасанъ,
Орталыкъта изи бар.
(Ай ярыкъ гедже)

Къараны къаплар,
Денъизни атлар.
(Къар)

Къолсуз, аякъсыз
Къапыны ачар.
(Ель)

Къыр артында
Къушагъым къалды,
Ай коръди,
Кунеш алды.
(Къырав)

Назлы сазлыгъа бара,
Акъчасы тюшип къала,
Ай коре, кунеш ала.
(Къырав, чыкъ)

Сув устюнде ята,
Озю де сув олып акъа.
(Буз)

Сувда батмаз,
Атеште янмаз.
(Буз)

Тышкъа къойдым – таш олды,
Эвге алдым – сув олды,
Откъа салдым – був олды.
(Буз)

Учып келир, къаз киби,
Ер алыр, биз киби,
Чыкъырдар, сакътиян киби,
Аджджы олур, туз киби.
(Аяз)

Чёкючи ёкъ, мыхы ёкъ,
Бир геджеде копор ясар.
(Аяз)

Джады кельди, къаш керди,
Бинъ адам ерге серди.
(Гедже)

Джамгъа бенъзер, джам дегиль,
Эльмаз иле кесильмез,
Сыджакъ коръсе, ёкъ олур,
Асла изи билинмез.
(Буз)

Юре, юре, къапы ачар,
Озю корюнмей къачар.
(Ель)

Ялын, киби янар,
Чарх киби, дёнер
Къаранлыкъ фенер.
(Яшың)

ИНСАН ВЕ ОНЫҢ МУЧЕЛЕРИ

Атлардан тез чапа.

(Фикир)

Догъгъандан берли котерип юрем,

Не олгъаныны билем,

Сайысыны бильмейим.

(Сач)

Дост ве душман арттыра,

Чешит шейлер айттыра.

(Тиль)

Еди тешили токъмакъ,

Оны бильмеген ахмакъ.

(Баши)

«Кель!» десем – кельмей,

«Кельме!» десем – келе.

(Дудакъ)

Кемиксиз озю – кемиктен отер,

Тельбевсизиниъ башына етер.

(Тиль)

Хазинедир, толмаз,

Бир кунъ бош олмаз,

Онсыз джан олмаз,

Бош къалса, олмаз.

(Къурсакъ)

Къаранлыкъ кумес ичинде

Отуз эки тавукъ бар.

(Тишлер)

Къаранлыкъ аран ичинде

Къызыл огюз къаталай.

(Тиль)

Къобадан гизли бакъар,

Джанны атешдай якъар.

(Тиль)

Къызыл сырыкъ устюнде

Акъ фериклер отура.

(Тишлер)

Къылаботан йипекми?

Оны сормакъ керекми?

Гердан иле дудакъта,

Оны сормакъ керекми?

(Сакъал)

Къылычтан кескин,

Дерьядан терен,

Эр кесде бар,

Лякин бир дегиль.

(Акъыл)

Назиктир, къамыш киби,

Чекильген, къалем киби,

Сиядыр, самур киби,

Къарадыр, комюр киби.

(Къаши)

О эм агъыр, эм енгиль,

Онсыз яшайыш олмай,

Козъге корюнмей келе

Пельванны ерге сере.

(Юкъу)

Озю къылдан топуз,

Ичинде дюнья афуз,

Акъыллы олсанъ, билирсинъ,

Недир о къыллы топуз.

(Баши)

Орьме сепет ичинде

Къара къонъуз орьсенълей.

(Козъ)

Пенджерем бар къапакълы,

Чевре-чети сачакълы.

(Козъ)

Саба дёрт аякълы,

Уйледе эки аякълы,

Сандычыгъым ачтым, яптым
Сачлары тышта къалды.
(Козъ, кирпичлер)

Сапсыз къашыкъ
Диваргъа япышыкъ.
(Къулакъ)

Такъыр-тукъур такъраба
Ичиндедир акъраба,
Эки тулуп азыгъы,
Тёпесиндедир къазыгъы.
(Бешик, бала, эмчек)

Таш къалавнынъ ичинде
Къызыл бугъа отура.
(Тиль)

Эки агъа-къардаш ян-янаша отура,
Бири-бирини корьмей.
(Козьлер)

Эки араным бар,
Ортасында бир диреги бар.
(Бүрүн)

Эки кузьгюм бар, кѳапакълы,
Эки кѳапагъы да сачакълы.
(Козьлер, кирпичлер)

Эки улукъ, олур солукъ,
Насыл япы? Насыл кылыкъ?
Къокъу дуяр бу улукъ,
Акъ бергиси о кылыкъ.
(Бурун)

Япысы сувдан,
Озю нурдан.
(Козь)

Аламан аякъ, алтын таякъ,
Джувурып кетер ялынаякъ.
(Тавшан, кѳоян)

Page 10 of 41

Қарпыз киби, тығырыр.
(Қирпи)

Бир тоймазым бар,
Бутюн эвни ёрта,
Токътамай чувал,
Торбаларны йырта.
(Сычан, сычауул)

Гедже-куньдоз кезерим,
Эр бир шейни сезерим,
Сюрюге хырсыз тюссе,
Башын-козон эзерим.
(Копек)

Дагъда-чельде яшайым,
Къавун-къарпыз ашайым,
Авджыларны корьгенде
Пек къоркъмагъа башлайым.
(Тавшан)

Дагъда яшар – дагъ киби,
Бойнузы, пытакъ киби,
Эгилр сув ичмеге,
Багъырыр, улакъ киби.
(Сыгъын)

Дайымнынъ огълу уфачыкъ,
Аякълары къыскъачыкъ.
(Қирпи)

Дерелерни долаша,
Дагълар, ташлар улаша,
Кучно иле кечине,
Джанавар айван дениле.
(Арслан)

Дёрт аякълы лап-лап,
Кийиз териси къаплап,
Эки орькечи донъ-донъ,
Бир былгъавуч.
(Деве)

Дёрт лап, эки куп,
Къылычы къынъыр, юмур топ.
(Деве)

Дёрттир онынъ аягъы,
Демир мыхлы таягъы,
Мензилге япыштырыр,
Таштан къатты туягъы.
(Ат)

Ер тюбюнде майлы къалач.
(Йылан)

Ешилъ атлас
Сувгъа батмаз.
(Бакъа)

Инеси чокъ, тикиши ёкъ,
Ярысы ине, ярысы тюк.
(Қирпи)

Исар ичинде ягълы къайыш.
(Йылан)

Иш буюрма – мен «бейим»,
Тап кетир бер – мен ейим.
(Мышыкъ)

Йип киби, созулыр,
Басым киби, джыйылыр,
Бакъсанъ, эви корюнмез,
Шу дакъкъасы джоюлыр.
(Йылан)

Къанаты бар, учалмай,
Аркъасы бар, яталмай,
Аягъы ёкъ, артындан
Къашкъа джуйрюк еталмай.
(Балыкъ)

Къулакълары буюкче,
Акъылы ёкъ дередже.
(Эшек)

Марамамнынъ уджу бадем,
Бадем недир? Шаан недир?
Еди йыл къурсакъта ятар.
Бу джанавар озю недир?
(Филь)

Одаман Орда,
Эки козю ёлда.
(Копек)

Озю бенъзер эрикке,
Чапын кетер деликке.
(Сычан)

Оджакъ башында кѣуман,
Козъчиклерини юмгъан.
(Мышыкъ)

Пинди, пинди, пинди кетти,
Чалыларгъа синъди кетти,
Шимди чыкъар корерсиз,
Куле-куле олерсиз.
(Курну)

Сакъалы бар – къады дегиль,
Сыргъасы бар – къадын дегиль.
(Эчки)

Сувда догъа, сувда осе,
Къарагъа чыкъса, чыдамай оле.
(Балыкъ)

Темельдендир эвлери,
Бал-ягъ ашар озылери,
Эвден авгъа чыкъкъанда
Джылт-джылт этер козылери.
(Сычан, сычавул)

Туткъан – онъмасын,
Ашагъан – тоймасын,
Саткъан – пулым къадар
пара къазансын!
(Балыкъ)

Устю пулчыкъ,
Ичи къылчыкъ.
О недир?
(Балыкъ)

Чагъаракъта кийиз ёкъ,
Чал текеде бойнуз ёкъ.
(Къоян)

Чылдыры чыпсыз,
Балдыры этсиз,
Кендиси бир гъарип,
Кендиси кой агъасы.
(*Копек*)

Джанавар джандан,
Къафтаны пулдан,
Козьлери нурдан,
Сув ичер гольден.
(Балыкъ)

Эл ятар,
Экиси ятмаз.
(Бойнузлар)

Эр кес биле оны,
Инеден онынъ тоны.
(Кирпи)

Ямавы бар –
Тикиши ёкъ.
(Чубар айван)

КЪУШЛАР

Башы таракъ –
Къуйругъы оракъ.
(Хораз)

Бир кичкене метийчик,
Ичиндедир ботийчик.
(Йымырта, чипче)

Бир кызым бар,
Устюнде кыркъ кольмеги бар,
Кене де тени ачыла.
(Тавукъ)

Бир огълум бар,
Агъызы кемиктен,
Сакъалы эттен.
(Хораз)

Ерчигине ятар,
Бир метийчик ташлар.
(Тавукъ, йымырта)

Ичи тери,
Тышы эт.
(Тавукъ ботекеси)

Къанаты арыкъ,
Къуйругъы ярыкъ.
(Къарылгъач)

Къанаты бурма,
Сеси зурна.
(Хораз)

Къаранлыкъ аран тёрюнде
Къаздай олып отура.
Тарамагъа сачы ёкъ
Таздай олып отура.
(*Мисир, корель*)

Къулагъы, козю мышыкъынкине ошай,
Куньдюз юкълэй, гедже ашай.
(Мияв къуш)

Къыштан къоркъмай, секире,
Къар ве сувукъ кетире.
(Къаргъа)

Сачакъ астында ятар,
Чамурдан юва ясар.
(Къарылгъач)

Тавукъ заматте исе,
Четте турып багъырам,
Ювада муджизе корьсем,
Эв саибин чагъырам.
(Хораз)

Тириден олю догъар,
Олюден тири догъар.
(Йымырта, чинче)

Тобан тѣшевли ерде
Мен акъ «топчыкъ» яратам.
Кунъ къонайым дегенде,
Дамгъа минип, мен ятам.
(Тавукъ)

Узакътан корьдим бир алаша,
Янына бардым тор алаша,
Вай-вай онынъ юрюши,
Юрип кольмек йыртышы.
(*Мисир, корель*)

Джансыздан джанлы догъар.
(Йымырта, чипче)

Эв сачакъта асылгъан,
Балта, чотсуз ясалгъан.
(Къуш ювасы)

Эки кере догъа,
Бир кере оле.
(Йымырта, чипче)

БОДЖЕКЛЕР

Ашагъаны ешилъ япракъ,
Ола сары эм де акъ.
Ашындан да эв япар,
Озюни анда къапар.
(Йипек къурты)

Бойнузы бар, сыгъыр дегиль,

ТЕРЕК ВЕ МЕЙВАЛАР

Алдым – бир дане,
Ачтым – бинъ дане.
(Нар)

Алчачыкътыр даллары,
Ынджытадыр эллери,
Ал-реван къан этер,
Алам десенъ, эллери.
(Къызылчыкъ)

Асты тери, устю тери,
Ичинде баллы ери.
(Инджир)

Асты джары, устю джары,
Ортасында бинъ бир тары.
(Инджир)

Аттым рафкъа
Бир къуру къафа.
Ашамасы татлы,
Маймун сыфатлы.
(Джеviz)

Аш, ашнынъ ичинде – таш,
Таш ичинде кене аш.
(Зердали ве онынъ чегирдеги)

Ашы – сув, топракъ,
Башы – кунъ, япракъ.
(Терек)

Бабасы Умер оджа,
Анасы Яйма къадын,
Къызы гузеллерден гузель,
Огълу джыйындарда кезер.
(Юзюм кутюги, асмасы, япрагъы, салкъымы)

Бир бузавны айдадым арангъа,
Къуйругъы къалды къолумда.
(Кираз)

Бир кесечик филь ташы,
Ичинде беклер ашы.
(Фындыкъ)

Бир кичкене филь таш,
Ерге тюшсе, сынмаз.
Япыджылар япалмаз,
Анахтарнен ачылмаз.
(Фындыкъ)

Бир кичкене фучучыкъ,
Ичи толу туршучыкъ.
(Лимон)

Дёрт келиндеш
Бир кольмекнинъ ичинде.
(Джеviz ашы)

Емеси хош, озю датсыз,
Чокъ егенлер олур алсыз,
Корьмеси хош, озю хассыз.
(Кираз)

Ешилъ догъар, сарарыр,
Хасталарны онъарыр,
Дертлерге шифалыдыр,
Джумлеге файдалыдыр.
(Лимон)

Ешилъ япракъ салланыр,
Салландыкъча алланыр,
Къызара-къызара ал олур,
Джумле онъа хошланыр.
(Алма)

Ешилъдир пальтосы,
Сарыдыр урбасы.

Къыркъ тешиги бар,
Ичинде ашы бар.
(Бадем)

Инесиз, йипсиз тизильген боюнджакъ,
Табиат тизген, къол узыген,
(Юзюм салкымы)

Йымыртадан кучюк,
Фильден буюк,
Зеэрден аджджы,
Балдан татлы.
(Джевиз: терег, кѳабугѳы, ашы)

Келинимнинъ къафтаны къыркъ ямавдан,
Къоркъу бильмей о балта ве ямавдан.
(Одун кесильген кутюк)

Кемиги бар, эти ёкъ,
Териси бар, туюю ёкъ.
(Азъач)

Кичкене бир ханенинъ
Секиз одадыр ичи,
Одаларда сыранен
Отурыр юзер киши.
(Нар)

Къарыны ярыкъ питедир,
Чегирдектен етедир,
Чокъ емеси ярамаз
Сытмагъа мейиль бередир.
(Эрик)

Къуту ичинде къуту.
(Джевиз)

Къышта ве язда
Бир тюсте ола.
(Чам тереги)

Къышта къарара,
Язда ешере.
(Терек)

Осе, осе билинмез,
Козьге асла корюнмез.
(Терек тамырлары)

Сакъаллы догъа битими,
Арчымакъ керек бетини,
Беш оладыр еtimi,
Емели онынъ этини.
(Мушмолла)

Терек устюнде
Килитли сандыкъъ.
(Джевиз)

Тёгеректир, ем-ешиль,
Макъбул мейва емеге,
Табиат нелер ярата
Инсан ичюн емеге!
(Армут)

Тос-томалакъ таш,
Ичи толу аш.
(Джевиз)

Узакътан келир бир геми –
Гемиджилер бильмей оны.
Гемининъ ичи сандыкъ толу –
Сандыкъчылар бильмей оны.
Сандыкънынъ ичи ярчыкъ толу –
Ярчыкъчылар бильмей оны.
Ярчыкънынъ ичи шише толу –
Шишеджиер бильмей оны.
Шишенинъ ичи шербет толу –
Шербетчилер бильмей оны.
Шербетнинъ ичи инджи толу –
Инджиджилер бильмей оны.
(Нап)

Узакътан келир фучучыкъ,
Ичи толу туршучыкъ.
(Лимон)

Чатыр-матыр ятарман,
Ерге тамыр атарман,
Ким де келип кыапса,
Балнен шекер татырман.
(Юзюм)

Чегирдеги кѳаплыджа,
Емеси оны татлыджа.
(Хурма)

Чегирдеги татлыджа,
Озю олур сарыджа,
Багъчасына варынджа
Козюнъ тояр егендже.
(Зердали)

Чериклидир, туюклюдже,
Хаселидир емеде,
Онынъ яхшы лезети
Юклю къадын иляджы.
(Айва)

Чечек ачмаз, мейва кетирир.
(Инджир)

Эгри-букри бабасы,
Яйма къадын анасы.
Шекерден татлы кызы бар,
Зеэрден аджды огълу бар.
(Юзом тюпи, япракъ, салкъым, шарап)

Юреги ёкъ къаны акъа,
Чин сёйледим, деде шакъа.
(Къара дут)

Яваш-яваш дал олур,
Ешилъ экеч ал олур,
Тутаджакъ олсанъ, сакът ол,
Эки элинъ къан олур.
(Дум)

Язда кийине,
Къышта союна.
(Терек)

Язда салкъынлатыр.
Кузьде ашатыр,
Къышта сыджакълатыр.
(Терек)

СЕБЗЕ ВЕ КЪАВУН-КЪАРПЫЗ

Алчачыкъ бойлу,
Къадифе тонлу.
О недир?
(Патылджан)

Алчачыкъ бир бою бар,
Ал къадифе тону бар.
(Къырмызы бибер)

Антериси чокъ,
Дёгмеси ёкъ.
(Къапыста)

Аршындыр бою,
Ешилдир сою,
Акътыр къаны,
Сувдыр джаны.
(Хыяр)

Асты кыыллы, акъ кыафтанлы,
Пек яхшы яратылмыш,
Черик битмиш, аджджы тилли.
(Сарымсакъ)

Асты сары, устю сары,
Ортасында пек чокъ ары.
(Къабакъ)

Къат-къат тону бар,
Къарчыгъадай бою бар.
(Къынлы мысырбогъдай)

Къутучыкъ ачылды,
Сары йипек сачылды.
(Тары)

Ошамай о атешке,
Зарар кетире эр ишке,
Эр кес ондан къача,
Аягыны сакът баса.
(Тикен)

Пытакъ устюнде фильджан,
Ичинде без мерджан.
(Памукъ)

Сапы онынъ кумюштир,
Ал бойнунъа илиштир.
Меним саңға сёйлегеним
Япракъсыз бир емиштир.
(Мантар)

Сув тюбюнде
Сары алтын.
(Тюй)

Табиат япар,
Адам юлкъар,
Айванлар оны таптар.
(Богъдай, арман басув)

Туралар голь къаршында,
Къуйрукълары башында.
(Къамыш)

Эр кунъ саба кунге бакъар,
Къара-без мерджан такъар.
(Кунъайлан)

АШ-ЕМЕКЛЕР

Акътыр озю – къар дегиль,
Озю баллы – бал дегиль.
(Шекер)

Акътыр онынъ къафтаны,
Сары чыкъа фистаны.
(Иымырта)

Акътыр – ичкиге тёкерлер,
Къарадыр – ашкъа сеперлер.
(Сют ве къара бибер)

Алдыр ренки, гуль киби,
Ал янакълы, къыз киби,
Танълай билір дадыны,
Татлы, солакъ бал киби.
(Гульбе шекер)

Алла-алла алямет,
Ичи толу къыямет.
Акъ салдым, къызыл алдым,
Пек лезетли бу нимет.
(Фурун, отъмек)

Асты хасыр,
Устю хасыр,
Ичи исе май сасыр.
(Кобете)

Башта озюни сойгъанлар,
Сонъ ичини ойгъанлар,
Пирничен къарыштырып
Ичине къыйма къойгъанлар.
(Бибер долмасы)

Белини бувгъан,
Сувгъа чомгъан.
(Макъарне)

Бир бардагъым бар,
Эки тюрлю суву бар:
Бири сары, бири без,
Салласанъ да, къарышмаз.
(Йымырта)

Бир кесечик филь ташы,
Ичинде бейлер ашы.
Оны пиширсенъ – аш олур,
Пиширмесенъ – къуш олур.
(Йымырта)

Бир сюрю къой сувгъа кетти,
Сулейман батыр артындан етти.
(Уфакъ аш ве кевгир)

Бузны къырсанъ – кумюш чыкъар,
Кумюш ичинден алтын чыкъар.
(Йымырта)

Кичкенечик бор таш,
Ичинде бар бизге аш.
(Йымырта)

Кягъыттан къазан астым,
Къайнады, пишти.
Акъяллыгъа айттым –
Анълады, бильди.
Акъялсызгъа айттым –
Шакъялдады, кульди.
(Йымырта)

Къазанчыгъым къалайлы,
Пиширген ашым къолайлы.
(Йымырта)

Къалачланып онъаргъан,
Къатмерленип бурулгъан,
Ашап корьсенъ, билирсинъ:
Эти ичине догъралгъан.
(Бурма)

Къальбинъни шенълетир,
Озюнъни сёйлетир,
Адамны кейфлетир,
Меджлисни шенълетир.
(Шарап)

Къатламасы къыркъ къат,
Фурунынъа къой, къызарт.
Бал-ягъ иле якъыла –
Гульбе шекер не аджет?
(Бакълава)

Къашыкъ устюнде ятам
Аякъларым узатам.
(Лакъша)

Лезетлидир балдан,
Алыныр гольден.
(Туз)

Макъассыз кесиле,
Йипсиз тикиле.
(Уфакъ аш)

Мен бир без топчыкъ таптым,
Бассанъ – парланыр.
Ярысы без, ярысы сары,
Пиширсенъ – ашалыр.
О недир?
(Йымырта)

Мени айры ашамайлар,
Менсиз де ич яшамайлар.
(Туз)

О ягъы къая,
Бу ягъы къая,
Ичи толу эки тюр мая.
(Йымырта)

Озю шинген, сув дегиль,
Акъ олса да, къар дегиль.
(Сют)

Опладым, опладым,
Тос-томалакъ топладым.
(Сарма)

Сары сувда сандал ойнай.
(Чиберек)

Сув ичинде къаясы,
Озюндедир маясы.
Онсыз емек ейильмез,
Эйидир, фена – дейильмез.
(Түз)

Сувда догъа, сувдан къоркъа.
(Туз)

Сувда ятса – батмаз,
Къарда ятса – къалкъмаз.
(Ягъ)

Сырты таштан,
Ичи аштан.
(Йымырта)

Тапмаджамнынъ тапы ёкъ,
Къашыгъымнынъ сапы ёкъ.
(Къашыкъ аш)

Тары септим торгъайгъа,
Оюн этилер богъдайгъа.
Эт шорбасында о пишер,
Эр кес озюне эшер,
Чапа къашыкъ, чала къашыкъ,
Эр кес эвде онъа ашыкъ.
(Паста)

Таш киби, къатты,
Бал киби, татлы.
(Шекер)

Эв төпеси оюлды,
Ичиндеки джоюлды.
(Кобете)

УРБА ВЕ ИЛЬВАНЛАР

Алтын къантар,
Эт тартар.
(Сыргъа, куне)

Аладжа йылан, дирекке долан,
Валлайы ялан, билляйи ялан.
(Къушакъ)

Анавы эвде вай-вай,
Мынавы эвде вай-вай.
Киши олмаса, олмай,
Кишиден ич къалмай.
(Аякъкъан)

Багыласам, атым тез кетер,
Истеген ерге чалт етер.
Чезсем, о аман токътар,
Недир о? Айтынъ балалар!
(Аякъъан)

Баш, аякъсыз – бою бар,
Кевдеси ёкъ – къолу бар.
(Кольмек)

Беш догъмушкѡ – бир тончыкѡ.
(Кѡлчакѡ)

Бир йипчик устюнде
Етмиш кьозу асылгъан.
(*Боюнджакъ*)

Бир кѣуюм бар – бельден,
эки кѣуюм бар – тизден.
(Штан, чызма)

Бир эвде бир занбакъ,
Сен де бакъ, мен де бакъ.
(Кузьгю)

Йырыгына юмалакъ.
(Илик, дѣме)

Кевдеси бар,
Къоллары бар,
Башы ёкъ.
(Пальто)

Козю ёкъ – корьсете,
Сѣзю ёкъ – огрете.
(Козълюк)

Къыркъ козю бар,
Бир бурну бар.
(Чарыкъ)

Не ердедир, не коктедир,
Джумле-алем ичиндедир.
(Кузьгю)

Сары атым салкъында багълы.
(Сыргъа, куне)

Сыра-сыра тишим чокъ,
Ашамагъа агъызым ёкъ.
(Таракъ)

Тап – недир? Тапы недир?
Гуль баарде кумюш недир?
Не ердедир, не коктедир –
Джумле-алем ичиндедир.
(Кузьгю)

Тѣс-тѣгеректир озю,
Ортасында бар дѣрт козю,
Йипнен бельден багълана,
Къуюгъа къапакълана.
(Дѣме)

Тишлери бар, бир киби,
Кип-килегей, буз киби,
Чиркинни дюльбер этер,
Он беш яшар къыз киби.
(Таракъ)

Тюклю ёргъан, къаба тѣшек,
Орътюнмеге джыллы-йымшакъ,
Къыш кунюнинъ баш кереги,
Артта къалсын къаба тѣшек.
(Тон)

Узундыр, сырыкъ киби,
Аджджыдыр, зеэр киби,
Маалле-маалледен кезер,
Сескенип, тавукъ киби.
(Тютюн чубугъы)

Уфачыкъ мезар
Дюньяны кезер.
(Аякъкъап)

Чытырманлыкъны тюзете,
Эр кесни безете.
(Таракъ)

Эки огюзим бар:
Багъласам – кетерлер,
Багъламасам – кетмезлер.
(Аякъкъап)

Эльнен япылыр,
Этке такъылыр.
(Сыргъа, куне)

Эрте турдым,
Эки ёлгъа чаптым.
(Штан)

Энтешли, ментешли,

Дёрт кошли,
Сув йибермей,
Эр кесни косьтере.
(Кузьгю)

Эт метийде
Демир къыршав.
(Пармакъ, юзюк)

ЭВ ВЕ ЭВ ЭШЬЯЛАРЫ

Агъызы бар, ашамай,
Къулагъы бар, эшитмей,
Аягъы бар, атламай,
Ичинде сув шалтырай.
(Самовар)

Авулдамай, тишлемей –
Кимсени ичке йибермей.
(Килит)

Акъ къафтанына кийинир,
Акъшамдан сонъ корюнир.
(Лампа)

Акъ огъланчыкъ
Перчеминден асылгъан.
(Чыракъ)

Акъшам виран,
Саба сейран.
(*Ёргъан-тёшек*)

Акъшам кирер,
Саба чыкъар.
(Къапы мандалы)

Акъшам олды – сарара,
Саба олды – агъара.
(Лампа)

Акъшам олса – джайылам,
Саба олса – джыйылам.
(Ёргъан)

Ал боягъа боядым,
Анамнынъ алдына таядым.
(Ореке)

Алчачыкъ адам
Къора беклер.
(Ине)

Алчачыкъ бою бар,
Эки къарыш сакъалы бар.
(Ине, йип)

Алчачыкътан къар ягъа.
(Ун элев)

Алчачыкъ терек
Анама керек.
(Ореке)

Анав эвде бир чельтек,
Мынавы эвде бир чельтек,
Буны бильмеген зыр тентек.
(Пенджере)

Анда йыктыл,
Мында йыктыл,
Бар да кѣпѣ артына тыктыл.
(Сипирки)

Ап-акъ олып отура,
Эв ичини толдура.
(Лампа)

Ап-ачыгъым эв сакълар,
Озю къапыны къучакълар.
(Къапы мандалы)

Асты шише,

Къара мышыкъ

Учь аякълы,
Давул къурсакълы.
(Соба)

Учь огълум бар,
Учю де бир кѹшакъ багълар.
(Саджаякъ, оджакъ)

Чанакъ-чѣльмек тюртюшир,
Эки келиндеш марамасыны йыртышыр.
(Макъас)

Чешит тюрлю сымам бар,
Аягъым ёкъ, агъызым бар.
Ава берсенъ – ютарым,
Къарным тойса – учарым.
(Пуска)

Эвимизде бар бир кьюу,
Кьюунынъ ичинде суву,
Сувнынъ ичинде йылан,
Йыланнынъ агъызы янгъан.
(Чыракъ)

Эки йигит куреше,
Табанлары тиреше.
(Макъас)

Эм мында, эм анда,
Эм кѡапы артында.
(*Сипирки*)

Яттым – яталмадым,
Турдым – туралмадым,
Къулагъымдан бурмагъандже
Юкълаялмадым.
(Анахтар)

Агъызы ёкъ, тишлери чокъ,
Тишлесе де, ашамай,
Лякин кимни де тишлесе,
О бир даа яшамай.
(Пычкыы)

Page 28 of 41

Page 32 of 41

Эки секиз – он алты,
Кене секиз эм алты,
Эки алты, бир секиз,
Бир йигирми ве бир отуз.
Бу кьач этер?
Тапынъыз!
(Юз)

Бир агъачны ойгъанлар,
Ичине шейтан къойгъанлар.
Янъылгъан, ялан сёйлеген,
Къулагъыны бургъанлар.
(Кемане)

Бир огълум бар, ады Смаил,
Озю котекке пек мейиль.
Аркъасы териден,
Къулакълары демирден.
(Даре)

Сыра-сыра тели бар,
Не де татлы сеси бар.
(Кемане)

Узун агъачны ойгъанлар,
Анда бульбуль кьойгъанлар.
(Кемане)

Эки тепло бир метий
Увулдай да дувулдай,
Дувулдайгъа къарай да
Зувулдай да зувулдай,
Зувулдайгъа къарай да,
Ырбанълай да тырбанълай.
(Давул-зурна ве ойнагъанлар)

Аламан аякъ, он эки таякъ,
Чыт-чыт этер, чыткъа къонар.
(*Caam*)

Анавы эвде чыкъ-чыкъ,
Мынавы эвде чыкъ-чыкъ,
Анъламасанъ, эвден чыкъ.
(*Caam*)

Page 33 of 41

(Гемм)

(Дегирмен)

(Ель дегирмени)

(Дегирмен)

 $(Caam)$

(Caam)

(Дегирмен)

(Гемм)

(Автомобиль)

(Дегирмен)

 $(Caam)$

(Чалар саат)

(Гемм)

(Ель дегирмени)

(Поезд, вагонлар)

(Дегирмен)

Page 34 of 41

Чыт-чыт амам,
Къурнасы тамам.
Бир келин алдым,
Бабасы имам.
(Саат)

Джеп ичинде
Зынджырлы аювчыкъ.
(Саат)

Эки аякълы,
Хош бойнузлы.
(Велосипед)

Эр кунь кетер,
Еринден кочьмез.
(Саат)

Асты тахта, устю тахта,
Ичинде бир залым сохта.
(Къылыч)

Бели букюле,
Авалакъкѡ тюкюре.
(Тюфек)

Дагъгъа барса – кьутура,
Эвге кельсе – отура.
(Тюфек)

Демир ашап, от тюкюре,
Джанлыгъа тийсе – ольдюре.
(Тюфек, къурушун)

Къуш дегиль – уца,
Тенинъе тийсе – йыкъа.
(Окъ, къурун)

Мында окюре,
Узакъкъа тюкюре.
(Тюфек)

Нишан алыр узакътан,
Къачмасын, деп, тузакътан.
Къачмасанъ тузакътан,
Урар сени узакътан.
(Тюфек)

Сокъур джанавар кьолдан бакъар,
Агъызындан атеш чыкъар.
(Тюфек)

Такъыр-тукъыр токъурдар,
Баскъан сайын чыкъырдар,
Ялпачыкъ ятар, ичине атар,
Чыгъырыкълар чыкъырдар.
(Тюфек, атылгъан кѳурушунлар)

Узакътан келир выз-вызнен,
Еди бинъ йылдызнен.
(Къуришун, сачма)

Шув этер, учып кетер.
(Окѣ)

Аякъ беттен сув ичер, баштан кѡзлар,
Маналы чынъ айтайым, тапынъыз кызылар.

Айванларда *балык* тильсиз,
Мейваларда *инджир* гульсиз,
Инсанларнынъ *фитнеджиси* – юзьсиз.

Акъяллыгъа айттым –
Тюшюнди де бильди,
Акъялсызгъа айттым –
Динъледди де кульди.
(*Тапмаджа*)

Алев, алев алямет,
Ичи толу кыямет.
Акъ салдым, кызыл алдым,
Пек лезетли бу нимет.
(*Фурун, хамыр, пишкен отъмек*)

Асты мермер,
Устю мермер,
Ичинде кыркъ баш,
Чыпкакъ ойнар, кезер.
(*Хамам*)

Аттым таш,
Туттым къуш,
Аткъаным таш дегиль
Туткъаным къуш дегиль,
Озюни сорасанъ – эль дегиль,
Отурган ери ер дегиль.
(*Сабун, балыкъ, гами*)

Бабасы – ап-акъ, сагълам,
Анасы – джюйрюк макътавлы,
Кызы – озен чебери,
Огълу – алем дюльбери.
(*Къар, озен, балыкъ, кунеш*)

Бал дегиль – япыша.
(*Лагъап*)

Бодененинъ эви ёкъ,
Къайда барса – сыйы ёкъ.
(*Аталар сёзю*)

Дагъда далиман корьдим,
Сувда Сулейман корьдим,
Кунъге пишкен аш корьдим,
Копюк къускъан таш корьдим.
(*Къашкъыр, балыкъ, къавун-къарпыз, сабун*)

Ер тюбюнде – килитли сандыкъ.
(*Мезар, табут*)

Йылбаш олса, кийинир,
Балалар онъа севинир.
(*Ёлка*)

Кийиз къаплы,
Ер тослю.
(*Чадыр*)

Кирмеге къапы чокъ,
Чыкъмагъа къапы ёкъ.
(*Балыкъ авы*)

Корьдим ер топракъсыз,
Эвлери бар диварсыз,
Адамлары джансыз,
Дженк эттилер амансыз
Ве ольдюлер мезарсыз.
(*Шахмат, дама*)

Недир дагъны ярыкълаткъан?
Ёлсыз ерден вызнен чапкъан?
Козьяш тёкмей ким агълагъан?
Сёзюн айтмай ким йырагъан?
Тамыр атмай ерден чыкъкъан?
Гъондже атмай чечекленген?
Тынч юрекни не сарсыткъан?

*Айдыр дагъны ярыкълаткъан.
Сувдыр ёлсыз ерден чапкъан.
Байкъуш агълай козьяш тёкмей.
Къавал чала сёзюн бильмей.*

Янса – тютюни чыкъмаз,
Сѣнсе – кулю къалмаз.
Емек пишире, собалар якъа,
Труба ичинден сувдай акъа.
(*Табиий газ*)

айдамакъ – 1. разбойник; 2. гнать, прогонять
акъраба – родственник
акъкъу – лебедь
ала – пестрый
алаша (ат) – лошадь
байкъуш (мияв къуш) – сова
балдыр – икра, мышцы голени
баджа – дымоходная труба
бургъу – сверло, бурав; коловорот, дрель
ёртмакъ – бежать изо всей мочи
занбакъ – лилия
зафран (оть) – жёлчь
ильван – украшение
инджи – жемчуг; жемчужина, перл
кендир – конопля (культурная); пенька
косе – человек с редкой бородой
кунайлан – подсолнух
къазма – кирка
къантар – безмен (весы)
къартал – орёл
къарыш – 1. лядь (мера длины, равная расстоянию между растянутыми большим и указательным пальцами); 2. *перен.* немного, чуть
къора – изгородь
къурназ – хитрый, лукавый
къыл – щетина; волос, волосок
къыджыткъан – крапива
лагъап – прозвище, кличка
мандал – дверной запор
мевсим – сезон; время года
мейиль – склонность, тяготение (к чему-либо)
мелек – 1. *рел.* ангел; 2. *перен.* красавец, красавица
мермер – мрамор
мерджан – коралл
метий – бочка
муджизе – чудо
оръкеч – горб; хребет
пасланмакъ (тотланмакъ) – ржаветь, покрываться ржавчиной
пул – чешуя
путькюль – кисточка (для украшения); бахрама
сакъа – бочка для воды
самур – 1. соболю; 2. соболий, соболиный
сачакъ – 1. навес, выступ крыши; застреха; 2. бахрама, басон; край, обшивка (платья)
саджаякъ (сачаякъ) – таган, треножник
сүвсыйыр (сүвсыгыр) – буйвол
сыма – облик, внешний вид
сыргъа (купе) – серьга, серьги
сырыкъ – шест, жердь
сюнгю – штык
тегерчик (копчек) – колесо
тельбев – вожжи
тентек – глупый, придурковатый; болван, идиот, олух
топуз – помпон; шерстяной, шёлковый и т. п. шарик (для украшения)
тузакъ – ловушка, западня
турна – журавль
туякъ – копыто
тыгырмакъ – катиться; кувыраться, лететь кубарем
тырнауч – грабли
тюрен – отвал плуга

ярчыкъ – заноза